

Prostor pro poezii a dialog

Česká poezie šedesátých let vyrůstala z prostředí, které charakterizovala velká důvěra autorů i čtenářů v moc slova a básně. Tím hlavním, co ji odlišovalo od předchozího období, bylo rozšiřování tvarové škály a směřování k polyfoničnosti. Pro básnickou tvorbu těchto let byla typická autorská pluralita, rozmanitost a rozdílnost jednotlivých autorských přístupů a koncepcí. Mnohohlasí často velmi vyhraněných poetik bylo doprovázeno i diferenciací čtenářského zázemí a především růstem počtu náročných, znalých a připravených vnímatelů moderní poezie. Tento trend se promítl do zvyšování nákladu básnických knih, do vzniku masových edic poezie a reprezentativního Klubu přátel poezie v nakladatelství Československý spisovatel či do zrodu institucí soustředěných k prezentaci poezie prostřednictvím uměleckého přednesu (např. pražská poetická vinárna Viola, Lyra Pragensis).

Dobové přijetí poezie však nebylo uzavřeno pouze v tradičních způsobech čtenářské komunikace a prezentace básnické tvorby. Poezie tehdy naopak pronikala i mimo tento rámec, žila v divadlech malých forem a klubech (Reduta, Semafor, divadélko Orfeus Radima Vašinky atd.), vstoupila do populární hudby a na sklonku desetiletí zaznívala ve vystoupeních písničkářů. Toto plodné soužití divadla, hudby a poezie nebylo jen jednostrannou záležitostí, která by nějak oslabovala poezii v její svěbytnosti, mělo naopak mnohostranný užitek jak pro úroveň textů populární hudby, tak pro scénické a dramatické realizace poezie na pódiiích avantgardních divadel. Přispělo ke společenské rezonanci básnických textů a bylo inspirativní i pro vývoj poezie samé.

Symbolickým přiznáním práva na rozrůzněnost poezie byl i zánik projektu Básnických almanachů, které měly od roku 1953 fungovat jako výkladní skříň básnické produkce daného roku. Zároveň působily jako přehledka členů Svazu československých spisovatelů i jako ukazatel toho, nakolik je daný básník akceptován svazovými orgány. Třebaže *Básnický almanach na rok 1959* (1960) vyšel (za redakce Milana Kundery) v nákladu sto tisíc výtisků, byl posledním z řady, a když v následujícím desetiletí vznikla potřeba kolektivního vystoupení, měla podobu sborníků zřetelně generačních (*Mladé víno*, 1961; *Sborník pětadvaceti*, 1969; *Pevný bod*, 1967) či skupinových (*Podoby I, II*, 1967 a 1969).

FRANTIŠEK GOTTLIEB

Hrací mlýn

Po předcích rozbjíme, co nezničil ještě čas,
 křehčalové skřínky, štíhlou krásu váz,
 trháme alba fotografií důstojných mužů a žen,
 bortíme sloupky hodin, jejichž stroj už nemůže
 být natažen,

jen vyřezávaného mlýna je mi nejvíce líto,
 mlel zajímavé písně jako pšenici a žito
 a já jsem při něm slyšel pstružný potok hrát,
 údolí zvonit, nad nímž se drotil starý hrad,
 i vůni hub jsem cítil z jeho dřeva
 a pěnu vod jak mléko čerstvě vynášené z chléva,
 tlouk starý mlýn, jak z mléka když se tlouklo

máslu,
 nad touto proměnou mé mládí vždycky žaslo,
 znal jsem jen hlad a ještě žádný žal,
 a píseň zněla zas, když chléb jsem namazal –

Ó živote, tvůj úder zastavil mě,
 jak spravoval bych porouchané věci v dílně
 a marně hledal v koutech rozprášený stěp
 a sbíral drobtý, aby z nich byl chléb!
 Kdo drtí slov mých pšenici a žito?
 Té písně mlýna je mi tolik líto . . .

30

Ilustrace Václava Zykunda z Básnického almanachu 1959, 1960

Na polyfonii poezie šedesátých let se podíleli autoři několika generačních vrstev. Působily tu výrazné generační vrstvy autorů, z nichž každá sehrála svou osobitou roli v literárním vývoji tohoto desetiletí. Nejstarší generaci v tomto členění zastupují autoři narození po roce 1900 (Jaroslav Seifert, Vladimír Holan, Vilém Závada), „klasikové“ moderní české poezie, jejichž tvorba v této době vrcholila bilančními skladbami. Z autorů stojících mimo větší publikační možnosti sem lze řadit Jana Zahradníčka a starší básníky Bohuslava Reynka a Josefa Palívce.

Českou poezii šedesátých let z těchto autorů výrazně ovlivnil především Vladimír Holan, který se do české poezie znovu vrátil po nuceném publikačním odmítnutí a jehož poezie se současníkům jevila jako obrovský, těžko pochopitelný a obtížně interpretovatelný básnický masiv, fascinující svou tematickou rozlohou, rozsahem problémů a rozmanitostí ztvárnění. Fascinace Holanovým dílem se stala pro řadu autorů těchto let určující a v mnohém ovlivnila podobu jejich díla.

Ke generaci narozené kolem roku 1920 patřili například Josef Kainar, Oldřich Mikulášek, Kamil Bednář, Jiří Kolář, Josef Hiršal a další. I tito autoři

zpravidla vydávali v šedesátých letech svá vrcholná díla bilanční a syntetizující. Šlo přitom o autory, kteří pamatovali normální literární život první republiky a jejich úlohu lze spatřovat v navazování přerušené kontinuity s obdobím předválečným či ve zprostředkování některých tvůrčích možností mladé poezie protektorátní (Kamil Bednář). I jejich určujícím tématem bylo téma paměti, lidské a básnické bilance.

Jiří Kolář byl vedle Vladimíra Holana druhým autorem, který výrazně ovlivnil podobu tehdejší poezie, zejména její experimentující větve, a to navzdory tomu, že jeho dílo bylo tehdy publikováno jen ve fragmentu. Kolář sehrával inspirativní roli po celá šedesátá léta, přestože jeho osobní cesta jej přivedla již na počátku sledovaného období na pomezí poezie, kdy prakticky přestal psát básně a věnoval se výhradně výtvarnému umění.

Třetí generaci autorů zastupují autoři narození kolem roku 1930, mezi nimiž měla dominantní postavení bývalá skupina Května (Jiří Šotola, Karel Šiktanc, Miroslav Holub, Miroslav Červenka, Miroslav Florian ad.), která v šedesátých letech lidsky i básnicky dozrávala a zbavovala se mnoha svých dřívějších iluzí. Jednotící ideu pro tuto skupinu lze nalézt nejspíše ve složitém názorovém a uměleckém vývoji, poznamenaném válečným traumatem i poválečnými ideologickými dobovými limity, iluzemi a normativy. Není proto náhodou, že řada z těchto autorů se koncem desetiletí angažovala v liberalizačních procesech Pražského jara.

Poslední skupinou byla vlastní generace šedesátých let, jež zahrnovala mladé autory narozené těsně před válkou a v době protektorátu (Jana Štroblová, Josef Hanzlík, Ivan Wernisch, Jiří Gruša, Petr Kabeš, Antonín Brousek ad.). Tato generace procházela cestou od idylického obrazu světa a romantické mladistvé euforie ke skepsi a deziluzi a ve svém zajímavě se rýsujícím literárním vývoji byla snad nejcitlivěji postižena pozdější etapou normalizace.

Polyfonie poezie šedesátých let se promítla i do stránky tvarové. Základní tendencí se v těchto letech stalo úsilí po uvolnění nebo rozbití pravidelné, vázané a rýmované struktury verše tak, jak jej kanonizovala poetika budovatelské literatury a její představa harmonického řádu společnosti a literatury. Snaha nově vyjádřit dramatičnost, konfliktnost a významovou mnohoznačnost uměleckého prožitku nebývale aktualizovala možnosti volného verše.

V první polovině desetiletí sehrála důležitou roli především tendence k civilnímu, mluvnímu výrazu, nesenému větinou intonací, k jazykové koláži a také k prozaizaci a epizaci básně. Ta přivedla řadu významných autorů (Františka Hrubína, Vladimíra Holana, Josefa Kainara, Karla Šiktance, Jiřího Šotolu ad.) k žánru lyrickoepické skladby či pásma, tedy ke snaze reflektovat a představit svůj životní pocit a prožitek bytí prostřednictvím základních příběhových situací. V druhé polovině desetiletí naopak dominantní postavení získala lyrika spíše meditativně, spirituálně a existenciálně zabarvená.